УДК 371.4:37.034

А.В. ГОВОРУН

П.Д. ЮРКЕВИЧ ПРО ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЗВИЧОК

У статті на основі аналізу педагогічної спадщини видатного вітчизняного філософа і педагога П.Д. Юркевича проаналізовано його погляди на проблеми морального виховання підростаючих поколінь, зокрема на формування моральної звички.

Конкретизовано моральні цінності, якими керувався філософ, формуючи мету й завдання морального виховання молоді, в тому числі й моральної звички особистості.

Висвітлено найбільш успішні умови формування моральної звички в дітей, єдність зусиль у цьому напрямі держави, суспільства, школи, сім'ї й церкви.

Ключові слова: *моральне виховання, моральна звичка, виховне навчання, моральний вплив, моральне вдосконалення особистості.*

Аналіз педагогічної спадщини видатного вітчизняного педагога П.Д. Юркевича дає підставу для висновку, що чільне місце у вихованні підростаючих поколінь відводиться моральному вихованню, яке, на його погляд, слід здійснювати якомога раніше. Про це свідчить навіть його визначення мети й завдань виховання. Для цього П.Д. Юркевич проаналізував моральні цінності, що, на його погляд, мали безумовне значення для народів усіх часів та їх соціальних груп, і визначив ті, які він називав "явищами моральної доблесті", що завжди і скрізь визначали й визначатимуть у майбутньому "гідність людини як людини". Такими відомий педагог вважав: великодушність, самовідданість, підкорення закону й повагу до прав інших людей, вірність обов'язку й мужність при його виконанні, справедливість і безкорисливу любов [1, с. 19–20].

Виходячи з цих "моральних доблестей", П.Д. Юркевич сформулював мету морального виховання: формування великодушної, благородної, щирої людини, яка б могла правильно й безпомилково розрізняти добро та зло, розуміти суть права, справедливості, чесності, була б гідною для суспільства, сильного як у мудрості, так і в моральності [1, с. 177].

У визначенні завдань виховання у широкому значенні цього слова відомий педагог акцентував на найбільш суттєвому його призначенні: "…прищепити вихованцеві світлий погляд на життя, зробити його серце тверезим та мужнім і підготувати його до мужньої боротьби" [1, с. 27].

Як показав аналіз педагогічних праць П.Д. Юркевича, зокрема таких, як "Курс загальної педагогіки", "Читання про виховання" та інших, одним з найбільш реальних, важливих, хоч і нелегких, способів реалізації цієї мети він вважав формування моральної звички. "Виховання досягає своєї мети лише тоді, коли у вихованця сформуються міцні й гарні звички" [1, с. 123].

Педагог навіть пояснював механізм цієї дії: він вважав, що виховання впливає на волю вихованця, "…утворюючи в ньому гарні звички й викорінюючи причини поганих схильностей, …сприяє взаємодії конкретних звичок з переконаннями вихованця та їх перетворенню у самостійний характер" [2, с. 14].

© Говорун А.В., Юркевич П.Д., 2013

Проте, за висновками П.Д. Юркевича, прищеплення й формування моральних звичок буде позитивним та успішним за умови гармонійного поєднання зусиль у цьому напрямі держави, суспільства, сім'ї, школи й церкви, що сприяє "входженню дітей в особливе моральне середовище". У своїх педагогічних працях П.Д. Юркевич детально характеризує можливості кожної соціальної ланки щодо прищеплення й формування звички в особистості.

Стосовно ролі держави вчений-філософ висловив конкретну думку: "Нічим так безсумнівно не визначається рівень існування держави й суспільства, як ступінь їх уваги до виховання й морального удосконалення підростаючих поколінь" [1, с. 8]. Як практичний напрям вирішення цього завдання він пропонував організацію педагогічних закладів для підготовки народних учителів, які б, з одного боку, розповсюджували серед народу просвітництво, збуджували "розумову енергію та моральне почуття обов'язку і патріотизму", а з іншого – впливали на моральне вдосконалення учнів.

У визначенні важливості й значущості сімейного виховання П.Д. Юркевич також наголошував на необхідності прищеплення дітям моральних звичок. Спираючись на "силу загальних законів душевного життя", які, на його погляд, викладені у психології, видатний педагог наводив досить переконливі аргументи щодо необхідності для батьків прищеплювати змалечку дітям гарні моральні звички. Серед доказів найбільш важливими є такі: "дитя виховується з перших днів життя і щомиті" й лише в сім'ї є можливість передати дитині "чистоту початкового розвитку" й не лише "блага матеріальні, але й вищі моральні блага", загартувати "моральну мужність"; "душа дитини …відкрита для всіх вражень" [2, с. 15], і саме ця дитяча властивість найбільш сприятлива для розвитку тілесних і душевних здібностей; діти від народження не мають тих інстинктів, які б узгоджували дитячі бажання з бажаннями й діями дорослих, тому батьки повинні привчати їх до узвичаєних способів життя; діти мають природжену схильність до наслідування, копіювання, люблять порівнювати себе з дорослими, придивлятись до їх жестів, руху, прислуховуватись до голосу тощо. П.Д. Юркевич особливо акцентує на силі прикладу для дітей рідних людей: наприклад, дитя молиться, коли бачить такі дії рідної матері; дитина наважується на якийсь вчинок, коли бачить його у виконанні батька, тощо. Тобто "…виховна сила прикладу базується на природженій схильності дітей до наслідування", сила прикладу сприяє конкретним діям, тому виховання в сім'ї та прищеплення дітям моральних звичок він вважав "священним обов'язком батьків, обов'язком, який визначається вищим призначенням людини" [1, с. 5].

Слід зауважити, що здатність сім'ї до виконання цього обов'язку визначається її внутрішньою атмосферою. За переконанням П.Д. Юркевича, сім'я повинна бути тим соціальним організмом, який об'єднаний "доброчинністю, святістю, любов'ю та вірністю".

Особливо цікавими, як на наш погляд, є рекомендації П.Д. Юркевича стосовно морального впливу особистості учителя на учнів у навчально-виховному процесі. Передусім, слід зазначити, що він висвітлює цей вплив з позицій виховного навчання, підкреслюючи роль учителя у зв'язку між навчанням і вихованням. Він вказував на важливість розуміння учителем, що суть виховання – "…прищепити вихованцеві кращі якості, а навчання – правильні відомості", що "виховання відноситься до діяльного стану вихованця, навчання – до споглядального", тому будь-яке повідомлення знань має передбачати моральне вдосконалення особистості [1, с. 44–45]. Акцентуючи на значущості виховного навчання в організації навчально-виховного процесу в школі, П.Д. Юркевич переконливо доводив, що самого пізнання доброго й справедливого недостатньо для того, щоб людина стала доброю й справедливою; для цього в процесі навчання й виховання слід так "…розбудити, розвинути, зміцнити й спрямувати душевні сили вихованця, щоб вони були здатні йти за розумом" [1, с. 44]. Більше того, у своїх розміркуваннях у цій площині П.Д. Юркевич доходить висновку, що до тих пір, доки навчання не буде поставлене в "сувору й повну залежність від виховання як засів зерна від удобрення й обробки ґрунту", виправданим у суспільстві буде нарікання на аморальність" [1, с. 44–45].

Детальний аналіз педагогічного доробку П.Д. Юркевича дає змогу виокремити ті умови, які, на його погляд, більш ефективно сприятимуть формуванню моральної звички у вихованців завдяки впливу вихователя. Передусім він акцентує на тих особистісних характеристиках вихователя, які, на його погляд, найбільш дієво впливають на формування моральної звички. До них П.Д. Юркевич відносить авторитет учителя; врахування ним індивідуальних "природжених і набутих якостей" та вміння "застосувати загальні вимоги до особливостей кожного"; правильний вибір конкретних форм безпосереднього морального впливу на кожного вихованця в будь-якій педагогічній ситуації.

У визначенні суті авторитету вчителя з боку дітей П.Д. Юркевич називав такі складові: повага, довіра до його настанов і порад, єдність слова й дії. "Діти, для яких вихователь є авторитетом і які люблять його, бачать у ньому зразок або ідеал і бажають піднятись до нього" [1, с. 65]. Серед моральних засобів для набуття вихователем дитячих симпатій і прихильностей П.Д. Юркевич називав такі, за його переконанням, загальновідомі й сильні засоби, як "ласкавість у спілкуванні, співпереживання особистим радостям або сумним станам дітей, терплячість, лагідність і тактовність у процесі занять з ними, позитивно налаштований тон усієї поведінки" [1, с. 66].

П.Д. Юркевич наголошував, що виховні засоби, які застосовує вихователь, можуть бути як позитивними, які "збуджують, розвивають і розширюють гарне у вихованцеві", так і негативними, що "обмежують, звужують й припиняють погане" [1, с. 87]. Педагог зауважував, що ці засоби повноцінно діятимуть лише за умови авторитету вихователя, що дасть мо-

жливість вихованцеві правильно зрозуміти будь-який виховний засіб. “Коли ж вихователь без авторитету й любові, коли він не спирається на міцний моральний союз між собою й вихованцем, такі заходи не лише не приведуть до позитивних наслідків, а й озлоблять вихованця” [1, с. 88].

Аналіз порад і настанов П.Д. Юркевича стосовно проблеми індивідуального підходу до вихованця в процесі морального впливу на нього з метою формування моральної звички дав змогу з’ясувати, що педагог-філософ вивчав її глибоко й багатоаспектно: використання даних психологічної науки про особливості певного віку; характеристика темпераментів; способи вивчення особистості вихованця; мистецтво вибору засобів морального впливу на учня.

Передусім П.Д. Юркевич акцентував на тому, що вихователь у досягненні будь-якої виховної мети повинен орієнтуватися на закони психології. Особливо це стосується формування моральної звички, бо, як підкреслював педагог, завдання вихователя не навчити вихованця чого, а вплинути позитивно на його “душевний стан”, а це можливо за умови, “…коли вихователь спирається на силу загальних законів духовного життя, які розкриває психологія” [1, с. 42].

Розкриваючи методику морального впливу на вихованця з метою формування моральної звички, П.Д. Юркевич наголошував на різноплановості й багатоаспектності спрямування дій вихователя: схвалювати й обмежувати “душевні поривання”; зосереджувати увагу й розважати; зігрівати чи охолоджувати серце вихованця; боротися з незібраністю, боягузтвом, лінощами, гнівливістю дітей. Крім того, як зауважував П.Д. Юркевич, важливим для вихователя є розуміння того, що одному “…загрожує деспотизм чуттєвості над духом”, іншому – “деспотизм духу над чуттєвістю”, у одного “голова прагне керувати серцем”, а в іншого, – “серце головою”, що “холеричний і флегматичний характер сприятливі для розвитку сили характерів, а сангвіністичний і меланхолічний – для розвитку талантів” [1, с. 79]. Особливо важливим, на його погляд, було розуміння вихователем, які форми впливу найбільш сприятливі для конкретного вихованця: суворі чи м’які; легко він піддається доказам чи навпаки; на чому базується його впертість – рішучості не підкорятись впливові вихователя чи бажанні не змінювати узвичаєний спосіб життя; який напрям життя йому більш властивий – споглядальний чи дієвий; що є для вихованця виховним засобом: “зовнішня свобода” чи “зовнішнє обмеження”. Ці важливі відмінності, на думку П.Д. Юркевича, при їх неврахуванні перетворюють усю систему виховання в складну й безуспішну.

На основі аналізу різних способів морального впливу вихователя на вихованця, залежно від ситуації, П.Д. Юркевич зробив висновок, що його результативність пов’язана з “добросовісним вивченням душевних здібностей, переважаючих сил та індивідуальних властивостей і природжених схильностей до певного виду діяльності” [1, с. 79]. Тим більше, що моральне виховання, за переконанням П.Д. Юркевича, зазвичай пов’язане, бі-

льшою чи меншою мірою, "…з перевихованням, привчанням та відучуванням, насадженням добра з викоріненням зла" [1, с. 87]. Він акцентував на тому, що навіть найкращі істини стосовно моральності людини, повідомлені вихованцеві, або спроба вихователя "прищепити йому добрі риси характеру" можуть перетворитись у зло або стати спокусою для вихованця, коли вихователь не врахував його природжених чи набутих у процесі життя індивідуальних властивостей.

Важливою умовою формування моральної звички П.Д. Юркевич також вважав сприяння самовихованню вихованця шляхом вивчення його індивідуальності. Він акцентував, щоб вихователь, змінюючи зміст і форму діючих позитивно на конкретного вихованця зовнішніх впливів, не лише керував його спробами у виборі гарних чи поганих дій і вчинків, а розвивав його "моральний дух, розум, вищі основи людяності", спрямовуючи на самостійний аналіз ситуацій і самовиховання. Педагог-мислитель переконував, що загалом людина є вільною істотою й повинна бути вільною у своєму праві керуватись власним думками й судженнями про гарне й погане. Тому, на його погляд, результативним у моральному вихованні, зокрема й у формуванні моральної звички, є така позиція вихованця, коли він "…сам у своєму внутрішньому усвідомленні відрізняє добро від зла, бачить гарне й схвальне у своїх природних, залежних від темпераменту бажань" [1, с. 76–78].

Аналіз педагогічної спадщини П.Д. Юркевич з проблеми дослідження дав змогу виокремити його настанови стосовно конкретних форм безпосереднього впливу вихователя на вихованця з метою формування в нього моральної звички.

П.Д. Юркевич визначав загальну форму будь-якого виховного впливу на вихованця – вимогу. "Вимога є завданням для волі вихованця й вирішується воно завжди діяльним напруженням сил. Дієвим наслідком цього рішення є піднесення моральності вихованця до того рівня, який визначається вимогою…" [1, с. 89]. Педагог-мислитель акцентував, що вимога повинна включати в себе такі складові: визначеність, чітке формулювання, послідовність, контроль за виконанням.

Аналіз роздумів П.Д. Юркевича стосовно результативності вимоги як засобу формування моральної звички дав змогу з'ясувати, що найменш дієвим він вважав усне ознайомлення дітей з моральними поняттями, а не через середовище, в якому вони знаходяться, й атмосферу, яка на них впливає. Він стверджував: "Ми готуємо з вихованців морально немічних істот, коли передусім ознайомлюємо їх з доброчесностями через поняття, а не через життя, середовище, приклади, обставини", коли "життєве виховання" здійснюється "природно й непомітно", й доброчинність засвоюється "як мова, через спілкування з людьми й речами, а не з граматики й лексикону" [1, с. 90]. У так званому, згідно з визначенням П.Д. Юркевича, "життєвому вихованні" найбільш вагомими й значущими для формування моральної звички через вимогу він вважав такі засоби: виховна сила прик-

ладу вихователів; повага до дорослих, які поряд з дітьми; почуття симпатії до ровесників; змагання між дітьми; дисципліна як сукупність тих правил, що керують життям і діяльністю вихованців.

Вивчення детальної характеристики П.Д. Юркевичем кожного з означених засобів дає змогу зробити висновок, що найбільшу увагу він приділяв прикладу, змаганням і дисципліні. Стосовно прикладу він вказував на два моменти, які повинні враховувати вихователі: єдність їхніх словесних переконань і вимог до дітей з життєвими вчинками, що сприяє довірі до них дітей і дієвості виховного впливу. Мислитель резюмував: "…коли дитя має любов і повагу до вихователів, життя й діяльність яких чисті й благородні, ставлення до них виховуватиме набагато сильніше, ніж усі інші методи…, бо дитина уважно прислуховується до вимог, які підтверджуються справами й способом життя, а не словами" [1, с. 92]. Крім того, торкаючись умов шкільного життя, П.Д. Юркевич наголошував на необхідності гармонійного погодження різних впливів середовища стосовно загальних і одиничних прийомів виховання, повного виключення ситуації, коли вихованець стикається з багатьма "несумісними прикладами, коли один навчає, інший перевчає, третій відучує" [1, с. 93].

Змагання, відповідно до розуміння П.Д. Юркевичем його мотивів, є одним із сильних методів морального виховання, оскільки симпатія дитини до ровесника змушує його наслідувати діям, крім того, зазвичай діти уважно спостерігають за тими, хто вправніше або досконаліше від них, і прагнуть стати такими ж.

Проте найбільше значення у результативності вимоги П.Д. Юркевич вбачав у наявності в навчальному закладі дисципліни, оскільки через дисципліну, на його погляд, вихованець навчається керувати своєю волею. "Дисципліна і є та школа, яка прищеплює йому не лише здібність, а й любов до законності, порядку й благочинності" [1, с. 94]. Обґрунтовуючи свою думку, П.Д. Юркевич вбачав найбільшу роль дисципліни в тому, що вона є великою силою для особистості вихованця, оскільки він підкоряється не бажанням вихователя, а загальній волі й загальному розуму, які втілені в дисциплінарних правилах і яким підкоряється разом з вихованцями і сам вихователь. "Вихованець навчається відмовлятись від задоволення, долати труднощі, боротись зі своїми схильностями й, насамкінець, робити не те, що йому подобається чи хочеться, а те, що втілене в правилах і вже узвичаєне" [1, с. 94]. Педагог-філософ акцентував, що наявність дисципліни, однакової як для вихователя, так і для вихованця, постійно привчає вихованця "погоджувати час своєї внутрішньої діяльності з часом зовнішнім"; свої внутрішні особистісні звички зі звичками, узвичаєними в його середовищі; змушує поспішати чи зачекати навіть тоді, коли йому це незручно або невластиво. Врешті-решт, вихованець відчуває своєрідну внутрішню заборону щодо його безпосередніх звичок. П.Д. Юркевич акцентував, що в цьому процесі важливо при формулюванні правил дисципліни чітко визначити, на що саме вони спрямовані, чому повинні відповідати, як

сприяти “легкості й успішності дій вихованця”, “підтримці в ньому гарного настрою”, “прищепленню конкретних моральних звичок” [1, с. 98].

Як уже було зазначено, вимога, на думку П.Д. Юркевича, є загальною формою виховного впливу. У свою чергу, згідно з його класифікацією, вимога як чітко продемонстрована “виховна воля вихователя” має власні форми: настанова, нагадування, застереження, умовляння, порада й прохання. Педагог-філософ наголошував, що названі форми морального впливу дієві в будь-якому віці, оскільки сприяють формуванню гарних моральних звичок, проте запорукою тут є здатність вихователя “спиратись на силу загальних законів душевного життя, які диктує психологія” [1, с. 42]. На його погляд, у дитинстві всі означені форми обмежуються зовнішнім керівництвом і повідомленням відомостей, оскільки перше сприяє формуванню корисних і гарних навичок, а друге – ознайомленню з речами, людьми, із “здоровим глуздом”; пізніше, коли діти набувають здатності до “умовиводів за аналогією”, вони можуть “щиро й самовіддано” працювати над собою “у невидимому світі власних почуттів, прагнень і думок” [1, с. 109]. На думку П.Д. Юркевича, вирішуються вказані завдання безпосереднім моральним впливом вихователя на “душевний стан вихованця”.

Слід зауважити, що в педагогічній спадщині П.Д. Юркевича розкриті й схарактеризовані особливості кожної форми морального впливу вчителя на учня.

Так, настанова, на його погляд, надзвичайно важлива як умова, що допомагає пройти дитині той довгий і складний шлях від “сприйняття суті моральних ідей” до формування гарної звички. Настанова, вважав педагог, також доцільна й дієва для підтримки дисципліни і для забезпечення успіхів у навчанні.

Головна роль нагадування у площині досліджуваної проблеми, П.Д. Юркевичем, полягає в тому, що за його допомогою вихователь “…пов’язує даний стан душі вихованця з її минулим та з правилом і таким чином полегшує самооцінку вихованцем власної волі” [1, с. 115].

Застереження, підкреслював П.Д. Юркевич, нерідко пов’язані з тим станом вихованця, коли він сам відчуває внутрішньо негативність своїх дій та їх відповідну оцінку оточуючими. Саме тоді застереження вихователя може стати “способом благочинного впливу” на вихованця й запорукою внутрішнього відторгнення ним таких дій.

Як показав аналіз схарактеризованих П.Д. Юркевичем форм морального впливу на вихованця, перелічених вище, чільне місце в цілісній системі морального виховання він відводив умовлянню, вважаючи його тим виховним заходом, який не може бути замінений у конкретних випадках ніяким іншим, особливо тоді, коли вихованець не може перебороти погану звичку або схильність до чогось поганого. Він наголошував, що через умовляння він звертається до совісті вихованця з тим, щоб той мав можливість самостійного судження про свій душевний стан, був здатний до об’єктивної оцінки наслідків власних дій.

Згідно з поглядом П.Д. Юркевича на мотиви застосування умовляння, його природним началом він вважав осуд вихованця у його негативній дії або вчинку. У такому випадку, вказував педагог, умовляння йде безпосередньо за осудженням, що дає можливість вихованцеві подолати цю слабкість і спрямувати свої зусилля на піднесення до загального морального рівня, на якому перебуває більшість вихованців. Педагог-мислитель акцентував, що в подібних ситуаціях умовляння, яке ведеться в присутності однолітків вихованця, "…діє передусім на совість, збуджуючи почуття сорому. Багато хто не боїться гріха, але боїться сорому й тому протидіє гріху, що веде до сорому" [1, с. 123].

Пораду й прохання П.Д. Юркевич об'єднував як форми морального впливу вихователя для конкретних ситуацій, коли вихователь може діяти природно й ненав'язливо. Педагог-філософ наголошував, що порада часто є лише початком цілого ряду виховних прийомів, які застосовуються послідовно, нерідко залежить від індивідуальності вихованця й обставин, у які він потрапив. Тому застосовуючи поради, він рекомендував вихователеві обирати з різних спонукань саме ті, які відповідають вікові й моральному розвитку вихованця; висловлювати пораду "просто, мимохідь, між іншим, дружнім тоном" тощо. Тобто, давав вихованцеві цілковиту переконаність у тому, що сприймання чи несприймання поради залежить від його власної волі. "Вихованці високо цінують моральну гідність особистості, яка не поспішає діяти на інших силою своїх безсумнівних прав, але очікує від їхньої свободи того, на що вона має право вимагати" [1, с. 124–125].

У висновках щодо виховних засобів і прийомів морального виховання П.Д. Юркевич наголошував, що їх результативність, зокрема, у формуванні моральної звички, також пов'язана безпосередньо з особистістю самого вихователя, його здатністю до позитивного спілкування з вихованцями, його усталених взаємин з ними. Методичні настанови П.Д. Юркевича прості й зрозумілі: вихователь у пред'явленні будь-якої вимоги вихованцеві в одній із вищеназваних форм повинен бути спокійним, терплячим, послідовним і рішучим; у його поведінці не має бути метушливості, безладності, роздратування; особливо уважним вихователь повинен бути у спілкуванні, у роз'ясненні правил поведінки й при умовлянні, щоб не посіяти в душу вихованця будь-якого сумніву стосовно значущості й злободенності вимог. Разом з тим, зауважував П.Д. Юркевич, у всіх формах морального впливу вихователя на вихованця звертання наставника має бути висловлене "…єдиним допустимим тоном – любові й співчуття, і на цей тон не повинні впливати ні застереження, ні осуд, які так часто поєднуються зі словом" [1, с. 124]. Педагог-мислитель також звертав увагу на необхідність оволодіння вихователем умінням обрати саме той час для пред'явлення вимоги, коли вихованець відчуває найбільшу потребу в ній; крім того, вмінням визначити доцільність розмови наодинці чи в колі однолітків. Він зауважував, що будь-яка форма морального впливу, застосована віч-на-віч з вихованцем, "…сприятлива для особливої зосередженості; слово вчителя має

супроводжуватися глибокою участю до душевних переживань вихованця й до його блага" [1, с. 123]. Разом з тим, підкреслював П.Д. Юркевич, вчитель повинен використати всі засоби, які "підсилюють дію совісті".

Висновки. Аналіз педагогічних настанов і роздумів П.Д. Юркевича дав підставу для висновку, що в пошуках ідеалу для вчителя, вихователя, наставника він часто звертався до традицій античності. У площині досліджуваної проблеми П.Д. Юркевич наголошував, за аналогією з переконаннями давніх греків, що вихователь повинен стати ".. старшим другом вихованця, бути близьким до його серця з тим, щоб переконувати й умовляти його на найкраще" [1, с. 123]. Саме такі взаємини, акцентував педагог-мислитель, сприятимуть "життєвому заплідненню душі", коли "вільно діюче слово" вихователя, поєднуючись з його правдивими й щирими діями, стає потужною силою морального впливу. Таку дію П.Д. Юркевич порівнював з умінням вихователя збуджувати в душі вихованця свідомі переконання, які насамкінець приводять до моральних дій.

Вважаємо педагогічні міркування, поради й настанови П.Д. Юркевича стосовно формування моральної звички у підростаючих поколінь заслуговують на увагу, вивчення й творче використання у сучасних навчальних закладах.

Список використаної літератури

1. Юркевич П.Д. Курс общей педагогики с приложеними / П. Юркевич. – 1869. – 404 с.
2. Юркевич П.Д. Чтения о воспитании / П.Д. Юркевич. – М., 1865. – 272 с.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2013.

Говорун А.В. П.Д. Юркевич о воспитании нравственных привычек

В статье на основе анализа педагогического наследия выдающегося отечественного философа и педагога П.Д. Юркевича проанализированы его взгляды на проблемы нравственного воспитания подрастающих поколений, в частности, на формирование нравственной привычки.

Конкретизированы нравственные ценности, которыми руководствовался философ, формулируя цель и задачи нравственного воспитания молодежи, в том числе и нравственной привычки личности.

Рассмотрены наиболее успешные условия формирования нравственной привычки у детей, единство усилий в этом направлении государства, общества, школы, семьи и церкви.

Ключевые слова: *нравственное воспитание, нравственная привычка, воспитывающее обучение, нравственное влияние, нравственное усовершенствование личности.*

Hovorun A. P. Jurkiewicz about parenting moral habits

The views of a famous native philosopher and pedagogue P.D. Yurkevich on the problems of moral education of young people, in particular, on the formation of moral habits are considered in the article on the basis of the analysis of his pedagogical works. P.D. Yurkevich's determination of aims and tasks of a person's moral education is revealed, moral values that have undoubted importance for people of all classes and at all times are specified. Among them the pedagogue outlined: generosity and selflessness, obedience to law and respect for the rights of other people, loyalty to the duty and courage to fulfill it, justice and unconditional love. detailsThe foundation grounds of this influence.

The aim of moral education in understanding of P.D. Yurkevich – formation of a generous, sincere and noble person, capable correctly and unmistakably distinguish right and wrong, understand substance of law, justice, honesty, a person that is wise and worthy in the eyes of the society is considered.

It was established that one of the most important means to achieve this aim P.D. Urkevich considered formation of moral habits in children which could impact on personality's beliefs and facilitate upbringing of an independent character. In the article the most successful conditions of formation of moral habits in children are highlighted. They are: unity of efforts in this direction of the state, society, school and church; special attention of the state to the problem of upbringing and modernization of education of young people, public awareness work, raising of importance of family education, teacher-training programs as for peculiarities of moral education of pupils. Special attention in the article is devoted to the guidelines of P.D. Yurkevich concerning opportunities of moral influence of a teacher's personality on his or her pupils in the process of study.

On the basis of the analysis of the pedagogical works of P.D. Yurkevich some specific forms of direct teacher influence on his or her pupils in order to form their moral habits – admonition, reminding, warning, exhortation, advice and request – outlined and characterized in details.

Personal characteristics of a teacher contributing to his or her positive influence on pupils in the case of uprooting bad habits and acquiring good moral habits are revealed. They are: teacher's authority as an example or ideal for children; taking into consideration peculiarities of different temperaments; teacher's ability to adjust general study requirements to particular features of every pupil; teacher capacity to be guided the idea that moral education must result in self-education. The ideas of P.D. Yurkevich about influence of the example of a teacher on moral education of a young person, in particular, on formation of moral habits are highlighted. Such sources of this influence as natural inclination of children to imitate and copy the voice, gestures, facial expression of adults, peculiarities of making children acquainted with different types of moral habits through notions, examples and in their surroundings are analyzed in details.

Key words: *moral education, a moral habit, educative upbringing, moral impact, moral improvement of a personality.*